

ВИШИВКИ.

На особливості вишивок деяких місцевостей Прикарпаття звертали свою увагу В.Шухевич (1901), І.Гургула (1966), І.Боднар (1969), М.Аронєць (1968), Г.Кива (1976), К.Матейко (1977) та інші. Але, в основному, ці дослідники торкалися лише східної (Косівщина) та південної (Рахівщина) частини Гуцульщини. На території околиць Микуличина випадково згадано вишивки Яблуниці, що характеризувались бідною гамою кольорів. Якщо не враховувати цього факту, то можна твердити, що донедавна вишивки цього краю випадали з поля зору дослідників народного мистецтва Прикарпаття.

Детальним вивченням цього питання займався відомий краєзнавець М.Клапчук (1980), який в 1970-1980 роках зібрав та вивчив великі колекції вишивок з понад 20 населених пунктів, та інші (Клапчук В., 1993). Колекції більшості сіл представлені 30-50 експонатами, проте колекція з с.Микуличин перевищила 700 зразків. Такі значні матеріали дають досить ясну уяву про основні ознаки вишивок в історичному і просторовому плані.

Найяскравіше у долині Пруту виділяються микуличинські вишивки, які до 1950 років зустрічалися, насамперед, на сорочках у вигляді уставок, нагрудників, дудів, обшивок тощо.

Вишивки микуличинського типу зустрічаються в Микуличині та Ямній. В цих селах зібрано понад 700 зразків вишивок. Заслуговує на увагу той факт, що серед них 80% зразків відрізняються між собою у відношенні всіх показників (техніка, орнамент, набір кольорів), а інші, маючи спільний орнамент, все ж відрізняються технікою вишивання та колірною його інтерпретацією.

Характеристику вишивок микуличанського типу даємо на основі аналізу 602 вишивок з Микуличина, що збереглися в такому стані, який дозволяє на їх всестороннє вивчення. Тут треба, однак, зауважити, що наведені нижче статистичні дані не можна розцінювати як абсолютні показники, що не можуть бути в деякій мірі змінені в залежності від критеріїв оцінки вишивок при віднесенні їх до тієї, чи іншої групи. Відомо, що вишивальниці наносили орнамент різними кольорами по своїй уподобі, не рахуючись з процентним співвідношенням елементів кольорової гами, чи зооморфного, рослинного або геометричного орнаменту. Іноді це співвідношення того роду, що не дає віднести вишивки до одної чи іншої групи. В результаті такої неоднозначності, раз дану вишивку можна віднести до одної, а другий раз до іншої групи, що обов'язково повинно привести до різних процентних співвідношень груп вишивок при кожному наступному аналізові.

З загальної кількості 602 микуличинських вишивок 57% представляли собою уставки і 43% – обшивки, дуди й нагрудники. В дійсності, останніх завжди буває більше, ніж уставок, але в микуличинських жителів, з уваги на більшу цінність, все довше зберігаються уставки; не диво теж, що й у колекцію М.Клапчука вони попали в більшій кількості як усі інші види вишивок.

Микуличинські вишивки вишивалися вовняними нитками, або волічкою чи коциком, а також бавовняними нитками (заполоччю) та шовком. Їх питома вага виносила (в %):

Вид ниток	Уставки	Дуди, обшивки, нагрудники
Волічка	19	5
Заполоч	64	69

Шовк	17	26
------	----	----

При шитті волічкою та заповоччю на всіх видах вишивок переважав (60-80%) геометричний орнамент. Шовковими нитками на уставках вишивали в 80% випадків рослинний (схематизований) орнамент, а на інших видах вишивки майже в однаковій мірі рослинний і геометричний орнамент.

В микуличинську колекцію попали вишивки 1900-1950 років. Серед них виділяються три хронологічні групи. Найстаршу з них представляють 79 вишивок, виготовлених при допомозі волічкових ниток. Як запевнювали микуличинські старожили, ці вишивки були пошиті ще до першої світової війни 1914-1918 років. Приблизно 30% цих старих вишивок вишивалося низинкою і 70% – хрестиком. Серед вишивок першої групи біля 90% мали геометричний орнамент. У групі вишивок хрестикової техніки вималювалася складніша картина: там геометричний орнамент зустрівся в 50% випадків, біля 30% вишивок мало рослинний і 20% – зооморфний орнамент. Треба підкреслити, що таку високу питому вагу цей орнамент мав лише до 1914-1918 років; опісля на вишивках зустрічалося ледь 0-7% випадків з зооморфним орнаментом.

Хоча нитки на найстарших микуличинських вишивках значно полиняли, проте вдалось встановити їх первинний колір. Між вишивками низинкою 8% було вишитих переважно фіолетовими нитками, 48% – переважно, чорними й бордовими та 8% – бордово-червоними нитками. Разом з чорно-червоними та червоними нитками, ця фіолетово-бордово-червона (з домішкою чорного) гама була домінантною на 84% вишивок низинкою. Майже таку питому вагу (76%) ця гама мала на вишивках хрестиком, але в цій групі центр ваги пересунувся в фіолетову та фіолетово-бордову (37%) половину.

В 1920 роках на зміну вовняним, у практику ввійшли бавовняні нитки, або заповоч. В колекції з Микуличина виявлено 422 вишивки, виготовлені заповоччю, зокрема, в 30% технікою поперечної низинки та в 70% – хрестиком. Як на вишивках низинкою, так і на вишивках хрестиком подавляюче домінує геометричний орнамент (відповідно, 85 і 80%). На вишивках, виготовлених заповоччю, наступило зміщення кольорів гами в сторону жовто-червоного (полум'яного, осіннього) відрізка спектру (наприклад, на вишивках хрестиком – до 24%), а ще більше в сторону такогож відрізка, але зі значним вкрапленням різних, випадкових, яскравих кольорів (синього, зеленого, бордового, фіолетового). Ця пістрява гама представляє на вишивках низинкою 75% , а на вишивках хрестиком – 61% зразків. Вивчення вишивок з Микуличина показує, що вишивки 1920-х років в полум'яній гамі розвинулися зі спільного колись (до 1914-1918 років) космацько-микуличинського осередку, в якому переважала кров'яна гама. Нитки цієї гами з часом полиняли, набули червоно-жовтого відтінку і в цьому вигляді в 1920 роках широко розповсюдилися в Космачі. В Микуличині ця “полиняла” полум'яна гама розвинулася слабше (насамперед, на вузьких, як і в Космачі, дудах, обшивках та нагрудниках), бо вишивальниці, переважно на уставках, частину блідих ниток стали замінювати пістрявим набором різнокольорових ниток, що в значній мірі треба розцінювати як вплив вишивок Верховини, а з другої сторони, – підгірського Надпруття.

В кінці 1930-х та на початку 1940-х років в ужиток вишивальниць все більше стали входити блискучі шовкові нитки. Оскільки в хрестиковій техніці вишивання вони не давали достатньо великих, суцільно блискучих площ вишивок, то для досягнення цієї мети багато вишивок, зокрема, з рослинним орнаментом (з восьми- та більшепелюсковими квітами). Виконаних технікою низинки, найчастіше вишивалися нитками полум'яної гами, що давали золотистий відблиск. Звідсіля в групі вишивок

(переважно, широких уставок), виготовлених шовковими нитками, в кінці 1930-х та на початку 1940-х років маємо 28% зразків низинкою у полум'яній гамі кольорів. Проте, хрестиком у цій же гамі вишито, насамперед на вузьких дудах, обшивках та нагрудниках, 24% зразків. В ці ж часи серед вишивок у полум'яних кольорах зі значним вкрапленням яскравих синіх, зелених, темно-червоних ниток, зокрема, серед виготовлених низинкою (67%) та хрестиком (86%). Хрестиком вишивалися тоді переважно вузькі вишивки.

Найскладніші композиції орнаментальних мотивів мають уставки та, зрідка, нагрудники, вишита поверхня яких досягає іноді 500-750 см². Уставки горизонтально діляться на поверхниці та власне уставки, розграничені між собою вузькими смужками черв'ячків. Основна частина займає 50-90% поверхні уставок. Як уставки, так і інші види вишивок, у Микуличин заповнені кольоровими нитками повністю; лише біля 3% вишивок мають орнамент, нанесений на природному тлі полотна.

Головна частина уставок має найповніший набір композиційних орнаментів; на поверхниці повторюються лише деякі елементи останніх, причому нерідко в досить зредукованому вигляді. Вишите поле уставок в своїй основній частині ділиться кількома способами: вишитими переважно чорними нитками квадратами, що укладені на кант і в горизонтальній осі стикаються між собою двома кантами; квадратами, між якими розташовані підрядні орнаментальні композиції; зигзаговидні, скісні та горизонтальні смужки, іноді – чергування двох різних вертикальних орнаментальних композицій.

На вишивках, що збереглися з часів початку століття (до 1918 року) і вишиті волічкою, виявлено понад 30 найцікавіших мотивів, що нанесені на полотно в 33 випадках низинкою та 44 випадках – хрестиком. Найпоширенішими між ними були вишиті низинкою чорними нитками хрести, що склалися з дещо більшого центрального та чотирьох менших квадратиків. Серед 77 випадків, в яких вивчалися орнаментальні мотиви шитих волічкою уставок, 13 % становили саме ці п'ятипростірні хрести. Дещо менше (9%) становили восьмипелюсткові квітки, що склалися з видовжених ромбиків фіолетового чи бордового кольорів. В 7% випадків виявлено орнамент у вигляді квадратів, вишитих низинкою чорними нитками, що по кутах має ламано розхилені роги. Таку ж питому вагу має орнамент у вигляді вишитого хрестиком нитками холодної гами квадрату, що виник у результаті відповідного укладання чотирьох широких мальвовидних пелюстків. Приблизно 6% вишивок мають орнамент, що складається з чотирьох навхрест укладених листків, вишитих хрестиком нитками теплих кольорів. Все це – геометричні та майже геометричні за походженням рослинні орнаменти. Але серед вишивок того періоду велику питому вагу мали також зооморфні орнаменти, що вишивалися хрестиком. Нитки мали колір, що відповідав забарвленню шерсті тварин, чи пір'я птахів.

Зооморфний орнамент представляє тварини, птахи й комахи, що творять композиції двох типів. В першому випадку маємо справу з горизонтальними смугами, в рамках яких олені або півні стоять попарно, звернені головами до квітучих кущів між ними. Другий тип представляє квадрати, в яких композиційну цілісність творять по чотири голуби, зозулі чи метелики. Голуби повернуті до центру квадрату хвостами, зозулі – ногами, а метелики – головками.

Крім вище перерахованих орнаментів, що були широко розповсюджені, але вишиті переважно холодними (чорними, фіолетовими або бордовими) нитками, тоді зустрічалися уставки, що вишиті гарячою гамою кольорів ниток (, червоної, жовтої), які не втратили своєї краси донині. На цих уставках простежуються орнаменти у

вигляді хвилястих меандр, рівнораменних хрестів з подвійними рижками на кінцях рамен. Навхрест в квадратному обрамленні розставлені чотири схематизовані трипелюсткових квіток тощо.

Крім описаних вище головних орнаментів, ще займають центральне місце на найстаріших вишивках, на останніх зустрічається теж немало другорядних, дещо менших за розмірами, орнаментів. Як правило, вони обрамляють центральні орнаменти, або заповнюють проміжні вузькі смужки між ними. Між цими орнаментами найбільш поширеними є кривульки та драбинки, що становлять, відповідно, 6 та 13% випадків.

Як уже зазначалось, на початку 1920-х років між микуличинськими вишивками з'явилися шиті не волічкою, а заповлочною. Згодом останні витіснили волічкові вишивки, але в 1930-х роках, в свою чергу. Змушені були все більше уступати місце вишивкам з шовкових ниток. Орнаменти вишивок заповлочною й шовком розглядатимуться разом, оскільки між ними не зафіксовано раптового переходу, дозволив би розбити тодішні вишивки на дві чіткі хронологічні групи. Тим більше, в багатьох з міжвоєнних вишивок головні орнаментальні мотиви (зокрема, пелюстки квіток) часто виводили шовковими нитками, а підрядні мотиви – заповлочною. В міжвоєнних роках найбільш вживаними були біля 60 орнаментальних мотивів, що зафіксовані приблизно в 400 випадках. З них 70% вишиті поперечною низинкою, а 30 – хрестиком.

Серед згаданих орнаментів найбільше кидаються в очі рожечки (зірочки, квітки) укладені з вісьмох видовжених ромбовидних пелюстків. Вони простежені в 19% випадків, з яких 64% вишиті низинкою та 36 – хрестиком. Значно меншу питому вагу (6%) мають квітки, укладені з вісьмох каплевидних пелюстків, що майже всі (88%) були вишиті низинкою. Також низинкою вишивалися хрестовидні чотирьохпелюсткові квітки, що зафіксовані в 4% випадків, а також орнамент у вигляді квадратів, на вуглах яких розташовані по три широкі пелюстки (біля 2%). Всі ці орнаменти (31% випадків) зустрічаються, насамперед, на широких уставках і виготовлені в більшості випадків повністю жовто-золотистими шовковими нитками, або такими ж нитками з більш, або менш частим вкрапленням ниток інших, переважно синіх, зелених та бордових кольорів. Низинкою, як і більшість попередніх, лише чорними нитками вишивався орнамент у вигляді хреста. Складеного з п'яти квадратів (2%).

Другу, значно меншу групу (12%) представляють орнаменти, шиті хрестиком і, переважно, заповлочною. Між ними переважають, вишиті нитками полум'яної (жовто-червоної) гама, старі геометричні орнаменти з чотирьох мальвовидних пелюстків (3%); хрести, складені з чотирьох відповідно розташованих вісімок (2%); квітки, складені з вісьмох майже круглих пелюстків, розташованих по зовнішніх боках квадрату (понад 2%) тощо. До цієї групи належать теж різнокольорові рослинні схематизовані орнаменти, складені з чотирьох укладених навхрест листочків яблуні чи вишні (біля 2,5%), а також геометричний орнамент у вигляді багаторамного хреста в квадраті (2,5%), що тільки одного разу бів вишитий у Микуличині на природному фоні полотна без заповнення кольоровими нитками. В силу цієї обставини між орнаментами нитки полотна просвічуються на значній площі вишивок.

Майже ідентичні з микуличинськими були колись вишивки села Ямна. У Татарові та Ворохті, які до 1920-х років вважалися великими присілками Микуличина, назагал переважали вишивки, що широко вживалися в самому Микуличині. Проте, там з'явилися й чисто місцеві вишивки з притаманними лише для кожного з цих сіл орнаментами. В загальному, згадані два села, а також сусідні з ними Вороненка та Яблунця, характеризуються такими показниками про вишивки (%):

Показники	Татарів	Ворохта	Воронька	Яблуниця
Техніка вишивання:				
– Хрестик	46	68	77	79
– Низинка	54	32	23	21
Орнамент:				
– Зооморфний	-	4	5	-
– Рослинний	38	42	30	32
– Геометричний	62	54	65	68
Нитки до вишивання:				
– Шовк	3	2	8	11
– Заполоч	97	98	82	84
– Волічка	-	-	10	5
Ступінь заповнення полотна:				
– Повністю	81	72	75	77
– Частково	19	28	25	23

Коли йдеться про кольори ниток до вишивання, то в вищенаведених селах переважають чорно-червоний набір з пістрявим вкрапленням синіх. Зелених, чи фіолетових ниток, а також нитки космацької гарячої гами. Наприклад, у Ворохті останні домінують у 30% вишивок.

Мотиви вишивок з території Микуличина мають багато спільних рис, що зближують їх з вишивками іншої частини Гуцульщини, але вони значно відрізняються від вишивок населених пунктів Покуття.

Найяскравішими представниками з когорти вишивальників були Явдоха Вередюк (народилась в 1898 році) (вишивала хрестиком, улюблені узорі – олені та дубові листки), Гафія Йосипчук (народилася в 1908 році) з Микуличина (на початку 1970-х років у неї було біля 20 вишиваних сорочок для власного користування).